

Alle moeders werken al

Alle moeders werken al

*Pleidooi voor een
zorgzame samenleving*

Anja Meulenbelt

MAZIREL
PERS

Ontwerp omslag: ST-DUO

Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 94 6249 887 7

e-ISBN 978 94 6249 888 4

NUR 740

Mazirel Pers is een imprint van Walburg Pers

© 2022 A. Meulenbelt en Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoud

Voorwoord	9
Noot over de terminologie	12
1. Waarom dit boek?	14
2. Moederschap en feminisme – een stap terug	21
3. Vrouwen kunnen nu kiezen, toch?	28
4. Alleenstaande moeders	48
5. Alle moeders zijn werkende moeders	59
6. Vaders	77
7. Kind en badwater	92
8. De kinderen van anderen	101
9. Een harteloze samenleving	104
10. Kan het ook anders?	127
11. Een nieuw feminisme	137
12. Waar willen we heen?	145
Een woord van dank	150
Literatuur	152

Another world is not only possible, she is on her way.
On a quiet day, I can hear her breathing.
– Arundhati Roy

There is no such thing as a single-issue struggle
because we do not live single-issue lives.
– Audre Lorde

Voorwoord

Anja en ik kennen elkaar vanaf het begin van BIJ1, de politieke partij die ik vijf jaar geleden oprichtte. Anja hoorde bij de allereerste leden, een eer voor mij als 'onervaren' feminist. We vonden elkaar meteen op de uitgangspunten, om mensen die tot nu toe gemarginaliseerd waren een stem te geven in de politiek. Daar horen ook de alleenstaande moeders bij. Wij zijn alle twee alleenstaande moeders geweest en weten wat dat betekent.

In dit boek laat Anja zien dat feminisme meer moet zijn dan een poging om vrouwen naar de top van de maatschappij te sturen. Ze maakt duidelijk dat in dat neoliberale feminisme vooral vrouwen aangesproken worden die al tot de toplaag van de samenleving horen: meestal witte, hoogopgeleide vrouwen met een salaris waardoor ze het huishouden voornamelijk kunnen laten doen door ingehuurde hulp, of hun kinderen kunnen laten verzorgen door oppassers of nanny's.

Anja geeft daarmee vorm aan het soort feminisme waar ook ik me het best bij thuis voel: veelkleurig, ook voor vrouwen die met hun werk geen dijk van een salaris kunnen verdienen en die niet zo makkelijk CEO worden. Vrouwen die nooit genoeg zullen verdienen om zelf hulp te kunnen betalen om voor hun kinderen te zorgen.

Alleenstaande moeders komen te vaak in de bijstand terecht, omdat we in een land leven waarin de welvaart niet eerlijk is verdeeld, en waarin het nauwelijks mogelijk is om met een parttimebaan voldoende te verdienen om met kinderen

van te leven. En dit weten we: ook bijstand is nauwelijks voldoende.

En nu worden vrouwen die parttime werken ook nog onder druk gezet om meer en harder te gaan werken, alsof een volle baan de enige bijdrage is die vrouwen aan de samenleving te bieden hebben, en alsof kinderen grootbrengen geen werk is en geen tijd kost.

Anja maakt hier geen individueel probleem van dat vrouwen maar zelf op moeten lossen. Het gaat er om dat we niet alleen met genderongelijkheid te maken hebben – het feit dat het onbetaalde werk voor driekwart door vrouwen wordt gedaan – maar ook om klasse. Niet alleen een massa vrouwen verdient te weinig om van te leven, mannen ook. Willen we een werkelijk rechtvaardige samenleving, dan zal er niet alleen gepleit moeten worden voor genderrechtvaardigheid, maar ook voor het opheffen van de onvoorstelbare en nog steeds groeiende kloof tussen arm en rijk.

Wat is van waarde, vraagt dit boek. Is dat alleen het werk dat financiële winst oplevert, of wordt het tijd om te erkennen dat de zorg voor elkaar, de zorg van moeders voor hun kinderen, maar ook de zorg die we hebben voor onze ouderen, de solidariteit met mensen die het moeilijker hebben, hoort bij de pijler waarop we een rechtvaardige maatschappij vorm kunnen geven? De verantwoordelijkheid voor onze kinderen, ook de kinderen van anderen, horen we collectief te dragen.

De mooiste en tegelijkertijd pijnlijkste observatie in het boek is voor mij: we leven in een samenleving waarin vrouwen moeten werken alsof ze geen kinderen hebben, en hun kinderen moeten verzorgen alsof ze geen werk hebben.

Ik hoop niet alleen dat we nu de mensen die in de knel komen en de mensen die tussen wal en schip vallen aan een beter leven kunnen helpen, ik hoop ook dat mijn kleindochter zich als ze groot is niet voor kan stellen dat we eens zo'n groot deel van de bevolking zo in de steek lieten. Dat kan anders, en dit boek wijst ons de weg.

Sylvana Simons

21 mei 2022

Noot over de terminologie

Er was een tijd dat het simpel leek. Je kon de mensheid verdelen in twee seksen: vrouwen en mannen. Dat was de tijd waarin we het woord 'gender' nog niet tot onze beschikking hadden, de tijd waarin de mensen die zich niet wensten te schikken naar de sekse waar ze bij hun geboorte in waren 'ingeschreven', om het daar de rest van hun leven mee te moeten doen, trans mensen, nog niet een eigen beweging hadden. En geen eigen terminologie voor het proces waarbij ze van de ene sekse migreerden naar de andere, dan wel zich helemaal niet wensten te schikken naar slechts twee keuzen en als non-binair gezien wensten te worden. En zich daarbij het recht toe-eigenden zelf te mogen beslissen over hun genderidentiteit, zonder tussenkomst van 'deskundigen' die dachten het beter te weten.

Zo gingen er stemmen op om de woorden man en vrouw maar helemaal af te schaffen. Nu ben ik het er geheel mee eens dat er veel situaties zijn waarin het er totaal niet toe zou moeten doen of iemand zich identificeert als vrouw of als man. Maar we zouden met het afschaffen van die woorden te snel een voorschot nemen op een wereld die nog moet komen, een wereld waarin een groot deel van een onrechtvaardige ongelijkheid op grond van gender (en klasse en kleur) is opgeheven. Als we het hebben over discriminatie, ongelijke kansen, stereotypering en marginalisering, dan kunnen we er niet omheen dat we de woorden mannen en vrouwen nodig hebben om (een deel van) die ongelijkheid aan te duiden. Zo maak ik wel eens de grap dat het wat omslachtig wordt om te zeggen 'de mensen die we vroeger vrouwen noemden verdienen nog steeds

minder dan de mensen die we vroeger mannen noemden.’ Bij een sociologische en politieke blik, waarbij we het over grove en groepswijze indelingen hebben, kunnen we er niet omheen dat gender tegelijk ook genderongelijkheid en genderonrechtvaardigheid inhoudt. Als we het hebben over geweld en seksueel misbruik, dan mogen we er niet blind voor zijn dat de meeste, niet alle, daders mannen zijn, en de meeste, niet alle, slachtoffers vrouwen. Dat relevante verschil verdwijnt wanneer we het genderneutraal gaan hebben over ‘huiselijk geweld’, en daarmee verbleekt de mogelijkheid om op te merken dat gewelddadig gedrag wel degelijk te maken heeft met opvattingen over mannelijkheid. Zo ben ik er ook geen voorstander van om het te hebben over ‘alleenstaande ouders’, zonder op te merken dat het niet toevallig is dat negen van de tien van die ouders moeders zijn.

Zolang we geen betere oplossingen hebben, heb ik het in dit boek nog steeds over vrouwen en mannen, en ook al zeg ik dat niet bij elke zin, ik reken trans vrouwen en non-binaire mensen daarin mee. En ik heb het over moeders en vaders, al erken ik tegelijk volledig dat vele gezinnen allang niet meer uit een vader en een moeder bestaan.

1. Waarom dit boek?

Dit boek gaat over moederschap. Is dat nodig?

Er zijn stapels boeken over hoe je dat doet, je kinderen opvoeden, met titels als *Perfekte moeders bestaan niet* of *Relax Mama! Die andere vrouwen doen ook maar wat*. Handboeken, zelfhulpboeken en boeken die troost moeten bieden bij een stevige klus. Zo'n boek is dit niet. Het gaat niet over hoe we onze kinderen een beetje netjes grootkrijgen, maar over hoe er met moederschap wordt omgegaan in onze huidige samenleving.

Daar hangen andere vraagstukken mee samen, die niet alleen belangrijk zijn voor mensen die kinderen hebben of willen krijgen. Het gaat over 'zorgen voor' in het algemeen: al die activiteiten die noodzakelijk zijn om het leven zelf in stand te houden, en de onderwaardering en onderbetaling van de mensen die dat uitvoeren. Dus gaat het ook over de crisis in de zorg. We lijken te denken dat alle activiteiten die de economie doen groeien noodzakelijk zijn om het leven in stand te houden, maar dat is niet waar. Verzorgen en verzorgd worden, dat is de basis waarop de economie kan draaien.

Vragen die aan de orde komen zijn: hoe komt het dat winst maken belangrijker is geworden dan het welzijn van de mensen die hier leven? Hoe komt het dat vrouwen die parttime werken er op aangekeken worden alsof ze niet geëmancipeerd zouden zijn, maar luie prinsesjes die het verdommen om net zo hard te werken als mannen? Hoe komt het dat een groot deel van de moeders niet bedankt worden voor het feit dat ze nog steeds bereid zijn om een

stel kinderen op de wereld te zetten, maar daar eerder voor bestraft worden? Hoe bestaat het dat we dat gewoon zijn gaan vinden ?

Vaak is woede een eerste aanzet om me er toe te brengen een boek te schrijven. Dit boek kent twee aanleidingen. De eerste is dat ik in de verkiezingstijd van 2018 als bestuurslid van BJJ1 gevraagd werd of ik, als politica, aanwezig wilde zijn bij een verkiezingsbijeenkomst van alleenstaande moeders, georganiseerd door Stichting Single SuperMom. Toevallig was geen van de kandidaten op de verkiezingslijst beschikbaar, en ach, ik was toch eens, een halve eeuw geleden, zelf een alleenstaande moeder. 'Laat mij het maar doen,' zei ik. Het bleek, geheel onvoorzien, zo'n kantelmoment in mijn leven te zijn waar ik niet speciaal op zat te wachten. Ik werd geconfronteerd met een zaal vol alleenstaande moeders die ons, de politici, vertelden hoe hun leven er voor stond. Een groot deel lukte het niet om de zorg voor hun kinderen te combineren met een baan, of om een halve baan te vinden waarvan ze konden leven. Velen zaten in de bijstand, waar je nauwelijks mee rond kan komen. Terwijl de aanwezige politici vooral bezig waren om oplossingen te bedenken, zoals verhoging van het minimumloon, goedkopere kinderopvang en dat soort zaken, keek ik naar de moeders in de zaal. Ze zagen er niet uit alsof ze er erg op vertrouwden dat er nu werkelijk wat ging veranderen. Toen het mijn beurt was zei ik: 'Wat jullie ook nodig hebben is erkenning dat moederschap belangrijk is, wat jullie nodig hebben is waardering.' Ik zag dat er een paar vrouwen begonnen te huilen.

Datzelfde inzicht, dat er iets fundamenteel mis is met de waardering van moederschap, werd duidelijk bij het heftige kinderopvangtoeslagenschandaal, waarbij duizenden ouders

– voor een groot deel alleenstaande moeders – werden geconfronteerd met een Belastingdienst die het hele bedrag dat was uitgekeerd voor de kinderopvang terugvorderden omdat er ergens een fout was gemaakt. Juist diegenen die de toeslag het hardst nodig hadden omdat ze niet voldoende verdienden om zelf de kinderopvang te betalen, hadden opeens duizenden euro's schuld, zonder mogelijkheid om dat terug te betalen. Ze konden niet naar hun werk omdat ze geen opvang meer kregen, raakten vaak diep in de schulden, konden soms de huur niet meer betalen of kwamen op straat te staan, en in meer dan duizend gevallen werden hun kinderen hen afgenomen. Toen bleek dat ze niet alleen waren, kwamen deze moeders in opstand. De politiek bemoeide zich er mee. Maar ondanks het feit dat de overheid toegaf dat er ernstige fouten gemaakt zijn, zijn de problemen nog steeds niet opgelost.

Ik begreep dat ondanks een halve eeuw vrouwenbeweging – die sommige mensen ertoe bracht om te zeggen dat de emancipatie nu wel was geslaagd omdat wij vrouwen nu tenslotte gelijke rechten voor de wet hadden –, er nog steeds sprake was van levensgrote problemen voor vrouwen met kinderen. Niet voor alle vrouwen, maar wel voor heel veel. En ik beseftte dat ik – als oude feministe die ooit alleenstaande moeder was en nu moeder is van een kind van bijna zestig jaar – geen idee had hoe slecht deze samenleving feitelijk voor moeders zorgt. Zeker voor alleenstaande moeders, een van de groepen in deze welvarende maatschappij met de grootste kans op langdurige armoede.

Ik vroeg me af hoe het kon gebeuren dat deze vrouwen het gevoel krijgen dat er op ze wordt neergekeken, en dat het niemand wat kan schelen hoe het met ze gaat. De overheid

niet, de (linkse) politiek niet. En, moet ik tot mijn schande bekennen, aan het feminisme hadden ze ook niets. En dat terwijl ik zelf, meer dan een halve eeuw geleden, ook tot die groep behoorde. Ik heb dus nog wat goed te maken.

Het bracht me er niet alleen toe om als vrijwilliger samen te gaan werken met Stichting Single SuperMom, maar ook om er over na te denken waarom moederschap en zorg, maatschappelijk gezien, zo weinig gewaardeerd wordt.

Wat maakt dat kinderen hebben voor een te grote groep mensen neerkomt op afhankelijkheid en een precair bestaan? We moeten onder ogen zien dat ondanks de ‘gelijke rechten’ die vrouwen hier hebben, en waar we zo trots op zijn, nog steeds bijna de helft van de Nederlandse vrouwen niet van eigen inkomsten kan leven – en dat dat vooral te maken heeft met moederschap. Was er niet ooit zoiets als een sociaal vangnet voor mensen die het moeilijk hadden om de eindjes aan elkaar te knopen? Wat is daar mee gebeurd? Ik maak me druk over de eindeloos terugkerende bewering dat vrouwen in Nederland achterlopen omdat ze niet harder werken, zoals bijvoorbeeld Liesbeth Staats recent aanvoerde in haar boek *Waarom vrouwen minder werken dan mannen (en dat ook jouw probleem is)* (2021). Moeten dan alle vrouwen een fulltimebaan willen, ook zij die kleine kinderen hebben? Wie laten we dan voor de kinderen van die fulltime werkende moeders zorgen? Huren we daar andere vrouwen voor in? Wie zorgt er dan voor hún kinderen? En wie beslist eigenlijk dat werken belangrijker is dan voor je kinderen zorgen?

Er is iets vreemds gebeurd met onze invulling van het begrip emancipatie, dat tegenwoordig alleen lijkt te gaan

om betaald werk, over carrière maken, over meer vrouwen aan de top, en dat moederschap er maar een beetje bij laat bungelen. Ik zal aantonen dat emancipatie niet hetzelfde is als betaald werk, maar dat moderne emancipatie onderkent dat 'sociale reproductie' de kern van het leven bevat en dat dat tijd en energie vraagt, van zowel mannen als vrouwen.

Dan kunnen we er niet omheen dat de manier waarop ouder-schap is geregeld, of niet is geregeld, ook te maken heeft met het economische systeem waarin we leven, en dat we gewoon zijn gaan vinden. Zo hebben we het tegenwoordig over 'kinderarmoede'. Dat vinden we erg, dat duizenden kinderen in ons welvarende land in armoede leven, het lijkt er alleen op alsof niemand bij de overheid op het idee komt dat je nooit arme kinderen tegenkomt met rijke ouders, dus dat het niet gaat om kinderarmoede, maar om armoede in het algemeen. Ik ga dieper in op dit economische systeem en laat met historische voorbeelden zien dat het ook anders kan.

In het laatste deel van het boek pleit ik voor een nieuw feminisme, dat zich niet alleen richt op dat wat we meestal onder emancipatie verstaan: betaald werk hebben, economisch onafhankelijk zijn, hogerop komen, gelijk worden aan de mannen. Het zal duidelijk worden dat het bijde-tijdse feminisme tegelijk radicaal voor alle vormen van gelijkwaardigheid is, ook economische rechtvaardigheid, en dus noodgedwongen behoorlijk maatschappijkritisch moet zijn. Het betekent ook dat we het als vrouwen alleen niet oplossen. Ook de positie van mannen zal mee moeten veranderen. Dus ja, over vaders gaat dit boek zeker ook.

Misschien dat niet veel mensen verwachten dat een door de wol geverfde feministe als ik het opnieuw heeft over

moederschap. Mijn generatie vrouwen is zo hard bezig geweest om aan het aanrecht en de luiertas te ontkomen en de wereld in te gaan, net als de mannen ons eigen geld te verdienen, en niet meer vastgepind te worden op het moederschap, met het huisvrouwendom als enige bestemming. In onze haast om de conservatieve gezinsmoraal achter ons te laten, hebben we haast letterlijk het kind met het badwater weggegooid. Dat wil ik rechtzetten. Ik pleit bepaald niet voor het aloude christelijke gezinsideaal waar vrouwen thuis horen te blijven en zich verder nergens mee mogen bemoeien, maar ouderschap en zorg is een thema dat ook de linkse politiek zou moeten interesseren, want het is een thema over hoe we leven en over hoe we willen leven. Wat moeten we doen om voort te kunnen bestaan met zo min mogelijk onrechtvaardige ongelijkheid? Dat is een onderwerp dat we niet aan de conservatieven kunnen overlaten.

Boeken over 'succesvol moederschap' zijn er genoeg, en ook over hoe vrouwen met een carrière de balans kunnen behouden tussen gezin en werk. Het blijft in die boeken een individuele kwestie; hoe je staande blijft in een samenleving waarin vrouwen geacht worden te werken alsof ze geen kinderen hebben, en hun kinderen op moeten voeden alsof ze geen werk hebben. Over de collectieve vraag welke rol ouderschap speelt in een rechtvaardiger maatschappij, lees ik vrijwel niets.

Dit boek gaat dus niet alleen over alleenstaande moeders. Het gaat zelfs niet alleen over moeders. Ik ga niet in op de vraag hoe elke individuele vrouw haar leven zo in kan richten dat ze niet doodmoe wordt, in een burn-out terechtkomt of van de stress niet kan slapen. Het gaat over in wat voor

wereld we willen leven. Ik zoom in op de verhouding tussen kostwinnen en zorgen, tussen werk dat betaald wordt en werk dat niet als werk gezien wordt, en op de waarde van kinderen voor onze samenleving als geheel.

Dit boek is een pleidooi voor een rechtvaardiger en eerlijker maatschappij waarin armoede niet meer voor zou mogen komen. Een pleidooi dat welzijn meer waarde heeft dan winst, met als conclusie dat er meer waardering moet zijn voor alles wat met zorg te maken heeft. Daarmee is dit boek vooral een eerbetoon aan dé zorgtaak bij uitstek: het moederschap.